

מלחמת חרבות ברזל

תמונת מצב

*7.11.2023

החברה הערבית בישראל בצל המלחמה

צרכים לשעת חירום

ומניעת הסלמה במרחבים המשותפים # 3

* הסקירה מציעה תמונת מצב עדכנית¹ כפי שהיא מצטיירת מן המידע המצוי בידנו. לסקירה קודמת הכוללת רקע מורחב ראו [כאן](#) ו**כאן**.

האתגר: מתן מענים ברמת דחיפות מיידית לצד פיתוח כלים להתמודדות עם ההשפעה וההשלכות של המלחמה על יחסי יהודים ערבים, בדגש על המרחבים המשותפים וכן על ערים עם רוב יהודי. בחלוף חודש מיום פרוץ המלחמה, לצד מענים ופתרונות שניתנו, הצרכים רק הולכים וגוברים.

עמדות יהודים כלפי ערבים על יסוד מחקרים סוציו-פסיכולוגיים - עדכון ארגון "אקורד"

מתוך מחקר מעמיק של ארגון "אקורד" שנעשה משך השבועות האחרונים מאז פרוץ המלחמה, אנו עדים למצב של טראומה קולקטיבית. זהו מצב ייחודי המייצר פחד קיומי וקשר אסוציאטיבי לטראומות קולקטיביות קודמות (בקרב היהודים לשואה, ובקרב הערבים לנכבה). אי לכך, בצד היהודי יש תחושת קורבנות, ומערך תגובה אינסטינקטיבי לסכנה הטוטאלית לקיום האישי והלאומי, המתבטא בין היתר באי סובלנות מוגברת כלפי ערבים ואפילו בתמיכה באלימות כלפי ערבים. הסקרים מראים כי ניכרת עלייה מובהקת ברמת המתחים והפחד לצד רמת השנאה והגזענות של יהודים כלפי ערבים. במצב זה יש נטייה לראות את העולם "בשחור-לבן" ולהתלכד עם קבוצת ההזדהות (היהודים) כנגד הקבוצה שמנגד - הערבים בכללותם - אשר מואשמים, מושתקים, נדחים ומופלים. זאת חרף העובדה שבין הנרצחים במתקפת חמאס ביום 7.10 היו גם ערבים וכי רבים מן המסייעים בפעולות פינוי והצלה בקו האש היו ערבים.

שישה אלמנטים המאפיינים את התגובה היהודית כלפי ערבים

- ◀ רמה גבוהה במיוחד של פחד - "אפילו מהערבי בסופר";
- ◀ רמה גבוהה במיוחד של שנאה;
- ◀ תפיסה הומוגנית ביחס לקבוצה האחרת - אין יכולת הבחנה בניואנסים בין "פלסטינים תומכי חמאס" לבין "פלסטינים מתנגדי חמאס", לבין "ערבים ישראלים" ואפילו עד כדי שיוך "הקולגה הערבי מהעבודה" שעד לפני רגע שררו עמו יחסי קולגיאליים וידידותיות - לקבוצה ההומוגנית;

1. תמונת מצב זו מבוססת על דברים שהוצגו במפגש משותף ל-SVF, JFN ו-7.11.2023. במפגש השתתפו:

- **רון גרליץ**, מנכ"ל אקורד.
- **עו"ד סאוסן זהר**, הקליניקה לזכויות אדם, הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב.
- **עו"ד אמיר בדרמן**, ראש רשימת "כולנו העירי" ומועמד לראש רשות העיר תל אביב בבחירות המוניציפליות שנדחו מיום 31.10.2023.

- ◀ חשש גובר מהקשר היומיומי בין ערבים ויהודים בשוק העבודה, בבתי החולים, באקדמיה, בערים מעורבות;
 - ◀ חוסר אמון במוסדות המדינה שיבואו לעזור – גם מצד היהודים (ולא רק באופן שכיח ומוכר יותר בקרב הערבים);
 - ◀ המאמץ המאורגן והסיסטמי מצד הימין הקיצוני לרבות נציגי ממשלה, להגביר חשש, חשד ואלימות כלפי ערבים. במסגרת זו שימוש מרכזי גם ב"פייק ניוז" כתופעה הדורשת מענים הולמים.
- יש להדגיש שחמשת האלמנטים הראשונים הם לכאורה "טבעיים" בניגוד לאלמנט השישי הנוגע לפעולות מכוונות ומוזעות ליצירת קרע והגברת אלימות, והוא המסוכן ביותר וזה שיכול להביא בסופו של יום להסלמה. מלאי הנשק ההולכים וגדלים בקרב הציבור יכולים להסב נזק עצום בהקשר זה.
- על רקע אלו, המצב נפיץ וקיים חשש מתמיד מהסלמה וזליגה לאלימות בין יהודים והערבים. ישנם שני אפיקי פעולה מרכזיים במאמצים למניעה:
1. פעילות הארגונים החברתיים הפועלים מסביב לשעון במקצועיות ובמסירות, בין היתר הודות לתמיכה רבת שנים של הפילנתרופיה.
 2. עבודה מול מקבלי החלטות ומובילי דעת קהל, כולל מנהלים של חברות, נציגי סגל באוניברסיטאות ונציגי ממשלה, במטרה לציידם בהבנות, הסברה וכלים למניעת כל הסלמה. במסגרת זו "אקורד" פועלים מול מנהיגים בקרב הערים המעורבות בדגש על אקדמיה ותעסוקה, מתוך מטרה שלייצר מקומות שיהוו מרחבים של איחוי בעתיד לבוא.

טווארק – דוגמה לפעילות במרחב ארגוני החברה האזרחית

הקואליציה מונה למעלה מ־20 ארגונים הפועלים בכל הארץ למעלה מ־20 שנה, בהם ארגוני זכויות נשים וילדים, ארגוני תכנון ובניה ועוד. הקואליציה ממלאת את הוואקום הממשלתי בטיפול בבעיות השונות העולות מהשטח ולמעשה גם מציגה אלטרנטיבה לטיפול ממשלתי כושל ומסית. הקואליציה כבר התארגנה עם עלייתה לשלטון של ממשלת הימין הקיצונית בהובלת נתניהו-סמוטריץ'-בן־גביר על רקע חשש מפורש מפני הישנות מקרים ואירועים נוספים ברוח אירועי מאי 2021. זאת, גם במיוחד לאחר חקיקת חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, אשר נתפס כמעניק לגיטימציה להפליה וגזענות. כמובן שאף אחד לא העלה על דעתו שמקרה החירום יתממש בצורת המלחמה הנוכחית ויהיה מועצם, אגרסיבי ורחב היקף כפי שהוא. הקואליציה הארגונית עובדת כרשת ופועלת במישורים שונים:

- ◀ הקמת רשת מתאמי מתנדבים בישוים ערבים ובערים מעורבות והכשרתם להתמודדות עם מצבי אלימות; בין היתר באמצעות חדרי מצב או צוותי הגנה ישוביים;
- ◀ מעקב והסרה של הודעות במדיה החברתית שהן בגדר "פייק ניוז" אודות אלימות וניסיונות לעורר אלימות;
- ◀ מעני סיוע משפטיים לסטודנטים ערבים בקמפוסים השונים החשופים למעקב (לעיתים צמוד ביותר) ולתלונות בגין ביטויים שונים בדגש על פוסטים במדיה החברתית; מוגשות תלונות מרובות על־ידי רשויות שלטוניות, אקטיביסטים ימניים, קולגות ומקומות עבודה וכן חברים לספסל הלימודים. זאת גם כאשר לא מדובר בביטויי תמיכה או סולידריות עם חמאס וככלל לא מדובר בביטויים שיכולים להוות הפרה כשלהי של החוק, אלא בביטויי סולידריות עם אזרחים בעזה וביטויים המגלמים זהות פלסטינית או אסלאמית דתית;
- ◀ סיוע לערבים במקומות עבודה ובשוק החופשי והחברה ככלל, לאור מקרים של השעיות ופיטורים (לפעמים רק על רקע שיחות פוליטיות), מעצרים, מעקבים ועוד. לדוגמה – מקרה בו נחסם כרטיס אשראי כאקט עונשי־חברתי.
- ◀ סיוע ומענה משפטי לאקטיביסטים ואקטיביסטיות ערבים; ות; אספקת מענים בתחום הנפשי; הכשרת נציגים בחמ"לים ובפורומים השונים.

חשוב להדגיש: גם בקרב הערבים מדובר במצב של טראומה קולקטיבית וניכרים סדקים ביסודות הרעועים ממילא של התפיסה של חיים משותפים וחברה משותפת, המתבטאים בחשש לצאת לעבודה במקומות עבודה מעורבים, בחשש לחזור לספסל הלימודים באקדמיה ובכלל בפחד גדול לצאת למרחבים הציבוריים בהיות החברה הערבית בכללותה נתפסת כ"אויב".

צוותי הגנה – יפו

הלקחים מאירועי מאי 2021 בערים המעורבות ובפרט ביפו קשורים בעובדה שהמשטרה נעדרה לחלוטין ברגעים קריטיים בהם נדרשה לדיכוי אלימות ולמניעת ניסיונות לינצי' בתושבים ערבים מקומיים על-ידי יהודים שהגיעו מחוץ לעיר. באותה העת נאלצו תושבי העיר להתארגן בעצמם ב"צוותי הגנה" להגן על תושבים, על עסקים, על מסגדים וכיו"ב. התוצאה של השתתפות הצעירים ב"צוותי ההגנה" האלו הייתה בין היתר חקירות, מעצרים, כתבי אישום ואף הרשעות וריצוי עונשים – וכל זאת בניין ניסיונם להגן מפני פורעים מחוץ לעיר.

אחרי היסטוריה ארוכת שנים של שותפות ביפו, אירועי מאי 2021 יצרו שבר ומחיר, וכיום לאחר פרוץ המלחמה יש מתח רב – וממש תחושת הקלה בכל יום שעובר ללא מקרה אלימות.

כבר במהלך יום 7.10.2023, הוקמה ועדת חירום להקמת קואליציית חירום של הארגונים הערבים ביפו במטרה לייצר תגובה מיטבית:

- ◀ בשבת 7.10.2023 התקיים וובינר בנושא ההקמה – בהשתתפות כ-500 פעילים ומתנדבים. תוך 3 ימים היו ברשת 3,000 פעילים ומתנדבים.
- ◀ כל ארגון התבקש להעביר **מסרים של מניעת פרובוקציה ועידוד הרגיעה** – לצעירים הקשורים אליו.
- ◀ היבט נוסף שהתפתח – **שילוב כוחות בין ארגונים יהודים וערבים בעיר**. השותפות הזו והתיאום בתוך הקואליציה הם בבחינת מגדלור, וקריטיים למניעת התססה, החרפה ואלימות – בפרט למניעת הקמת "כיתות הכוננות העירוניות" גם בתל אביב על רקע החשש שיראו באזרחים ערבים מטרה קלה ונוחה.
- ◀ הקמה והפעלה של "קו חם" לכל בעיה בקהילה – כגון החשש להימצא לבד בבית, חשש לצאת לקניות וכיו"ב. ב"קו החם" עולות התרעות על כוונות תקיפה שעוברות בפוסטים במדיה החברתית והן נבחנות (אם הן "פייק");
- ◀ תליית פוסטרים מקדמי סולידריות במרחבים הציבוריים.
- ◀ איסוף תרומות, מזון ותרופות לחלוקה למשפחות נזקקות ביפו עצמה.
- ◀ הקמה והכשרה של צוותי נוכחות מגינה/צוותי מניעת הסלמה – לנוכחות במקומות בהם עשויה להתפרץ אלימות; מטרת הצוותים המוכשרים להרגיע וגם לדווח למשטרה ולקרוא לעזרה בשעת צורך.

צרכים ודגשים נוספים

- ◀ נדרש מימון כדי לקיים לאורך זמן את היוזמה המשותפת ביפו; להרחיב אותה וליישם אותה גם בערים מעורבות אחרות.
- ◀ הקמת וביסוס תשתיות והכשרה למאבק ב"פייק ניוז" של הסתה לאלימות. נושא שמתהווה כזירה מרכזית של התמודדות ומאבק.
- ◀ הכרה והוקרה מהרשות המקומית, המשטרה והתקשורת הישראלית – יש הרבה התעניינות בהתארגנות הקהילתית (דוגמת היוזמה ביפו) מצד התקשורת הגלובלית, אך דווקא מצד התקשורת המקומית והרשות המקומית (ראש העיר) אין הוקרה או תמיכה אלא הימנעות; גם מצד המשטרה – במקרה הטוב יש הפנייה לפקידות העירונית והמשטרתית הזוטרה ביותר.
- ◀ הצמחת מנהיגות – המאמצים ניכרים בקרב ארגונים חברתיים וקואליציות וגם בקרב רשויות מעורבות. אך אין מספיק מאמצים מצד ארגוני חברה אזרחית בערים יהודיות – בהן עשויה להתפרץ אלימות בשל המצב הקיצוני הנוכחי. אירוע אלים התרחש לאחרונה בקמפוס בנתניה בו יהודים ניסו לפגוע בסטודנטים הערבים. ראשת העיר הצהירה שתבקש מהסטודנטים הערבים לעזוב את העיר. זו לאקונה של החברה האזרחית והפילנתרופיה.
- ◀ מנהיגות שלילית – בממשלה – ניכרת מגמה של עידוד מתחים ואלימות בין יהודים וערבים.